

RAPOR

2025

TÜRKİYE KORUMA ANALİZİ RAPORU

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye, Şubat 2023 depremleri, sosyo-ekonomik istikrarsızlık ve sistemik ayrımcılığın birleşik etkileri nedeniyle kötüleşen bir koruma kriziyle karşı karşıyadır. Depremler 1,7 milyonu mülteci olmak üzere 15,7 milyon kişiyi yerinden ederken, Türkiye başta Suriye, Irak, Afganistan ve Ukrayna'dan olmak üzere 3,1 milyonu mülteci ve sığınmacı olan 4,2 milyondan fazla yabancıya ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. Bunlar arasında geçici koruma altındaki 2,9 milyon Suriyeli, yerinden edilme, hizmetlerin kesintiye uğraması ve yetersiz yasal korumalar nedeniyle artan risklerle karşı karşıyadır. Başta kadınlar, çocuklar ve mülteciler olmak üzere hassas gruplar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (TCDS), sistemik ayrımcılık, sınır dışı edilme riskleri ve çocuk koruma sorunları gibi birbiriyle örtüşen koruma endişelerinden orantısız bir şekilde etkilenmektedir. Bu analizin kapsadığı dönemde acil dikkat gerektiren koruma riskleri şunlardır:

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet (TCDS): Kadınlar ve kız çocukları, güvensiz barınma alanları, ekonomik bağımlılık ve hizmetlere sınırlı erişim nedeniyle artan ev içi şiddet, istismar ile erken ve çocuk yaşta evlilikler dahil olmak üzere TCDS riskleriyle karşı karşıyadır. Psikolojik şiddet, vakaların %90'ını etkilerken, ekonomik şiddet TCDS'ye maruz kalanları bu duruma hapsedmektedir.

Ayrımcılık ve Kaynaklardan Yoksun Bırakma: Mülteciler, yardım, sağlık, eğitim ve diğer kamu hizmetlerine erişimde sistematik engellerle karşı karşıya kalmakta, bu durum yabancı düşmanlığını ve dışlanmayı körüklemektedir. Kadınlar ve çocuklar bu durumdan özellikle etkilenmekte, mülteci çocuklar genellikle eğitimden ve temel hizmetlerden mahrum bırakılmakta, bu da yoksulluğun ve zarar görebilirliğin sürmesine neden olmaktadır.

Geri Gönderme ve Sınır Dışı Etme: Gönüllü geri dönüş zorlanma dahil olmak üzere sınır dışı edilme tehditleri, mültecilerin güvenliğine ve haklarına zarar vermektedir. Çok sayıda Suriyelinin baskı altında "gönüllü geri dönüş" yaptığı, Türkiye'de yaşayanların ise belgeleme sorunları ve sınırlı yasal destek nedeniyle hukuksuz şekilde sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya kaldığı bildirilmektedir.

Çocuk Koruma: Çocuklar, ekonomik zorluklar ve kalabalık barınma alanları nedeniyle artan ihmal, çocuk işçiliği (%18,5) ve eğitim dışı kalma ile karşı karşıyadır. Kız çocukları bakım verme görevlerini üstlenirken, oğlan çocukları ise tehlikeli işlere itilmekte, güvenli alanlara veya psikososyal desteğe sınırlı erişim sağlanmaktadır.

Kesişen bu risklerin ele alınması için acil eylem gerekmektedir. TCDS hizmetlerini, hukuki desteği ve çocuk koruma programlarını genişletmek, ayrımcılıkla mücadele önlemlerini güçlendirmek ve kaynaklara eşit erişimi sağlamak kritik öneme sahiptir. Kurumlar arası koordinasyon, bütüncül, hayatta kalan odaklı yaklaşımlara öncelik vermeli, donörler ise zarar görebilirlikleri ele alan, sosyal uyumu teşvik eden ve uluslararası koruma standartlarını destekleyen entegre programlara yatırım yapmalıdır.

ARKA PLAN

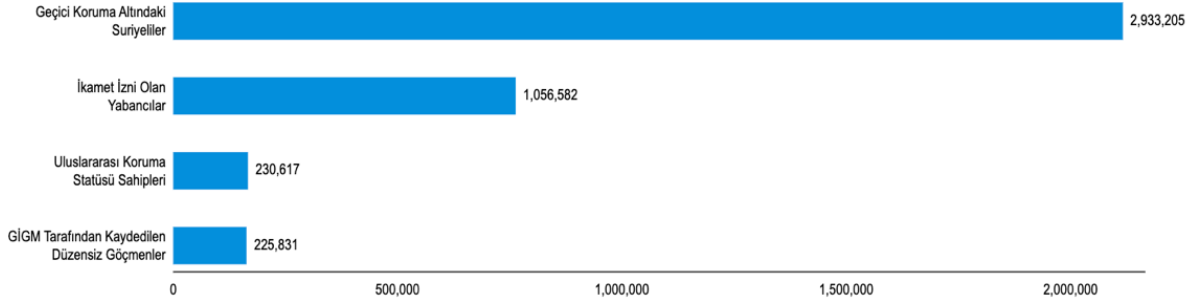
Mülteciler ve Göçmenler	Düzensiz göçmenler	Depremden etkilenenler	Deprem sebebiyle yerinden edilenler
3,163,822	255,831	15.7 million	3,549,443

Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre, Türkiye ağırlıklı olarak Irak, Afganistan, İran ve Ukrayna'dan gelen 3,1 milyon mülteci ve sığınmacı dahil olmak üzere 4,2 milyondan fazla yabancıya ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar arasında geçici koruma statüsü verilen 2,933,205¹ Suriyeli bulunmaktadır. Türkiye, 2024 yılında 230.617 mülteci ve sığınmacıya, 1.056.582² ikamet izni olan yabancı uyruklu kişiye ev sahipliği yapmıştır; bu sayı 2023 yılına göre 50.450 azalmıştır.

¹ Göç İdaresi Başkanlığı (2024). Geçici Koruma İstatistikleri. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

² Göç İdaresi Başkanlığı (2024). Düzensiz Göç İstatistikleri. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

Şekil 1: Türkiye’de Bulunan Yabancı Uyrukluların Yasal Statüsü, Aralık 2024

6 Şubat 2023'te Türkiye'nin güneydoğusunu vuran depremler, 53.000'den fazla kişinin ölümüne ve 107.000'den fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş, en çok etkilenen 11 ilde yaşayan 14 milyon Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve 1,7 milyon yabancı dahil olmak üzere tahmini toplam 15,7 milyon kişiyi doğrudan etkilemiştir³. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na (AFAD) göre, 262.000'i ağır hasarlı veya yıkılmış olmak üzere 300.000'den fazla bina etkilenmiş, milyonlarca kişi kış aylarında evsiz kalmış ve okullar, kadın sığınma evleri, hastaneler, doğum ve eğitim tesisleri ve özellikle kadın ve çocuklara yönelik belediye altyapısı gibi temel hizmetler kesintiye uğramıştır⁴. Depremler zaten var olan koruma risklerini daha da arttırmış ve başta etkilenen bölgelerde yaşayan Suriyeliler olmak üzere mülteciler için yeni riskleri beraberinde getirmiştir⁵. Evlerin yıkılması birçok mülteciyi bir kez daha yerinden etmiş, onları geçici barınma merkezlerine veya aşırı kalabalık yaşam koşullarına zorlayarak sömürü ve istismara karşı savunmasızlıklarını artırmıştır. Enkazda kişisel belgelerin kaybedilmesi yasal statüyü karmaşık hale getirerek mültecilerin yardıma, sağlık hizmetlerine ve eğitime erişimini zorlaştırmış, aynı zamanda vatansız kalma veya gözaltına alınma risklerini artırmıştır⁶. Yardım dağıtımındaki eşitsizlikler, mülteciler ve ev sahibi topluluklar arasındaki gerilimleri daha da arttırmış, zaman zaman ayrımcı davranışlara ve yabancı düşmanlığına yol açmıştır.

Şubat 2023 depremleri, Türkiye'nin 2021 GSYH'sinin %9'una denk gelen 103,6 milyar dolarlık hasara yol açarak, 2022'de %72 enflasyon⁷ ve 2023 ve 2024'te devam eden para birimi değer kaybı dahil olmak üzere önceden var olan ekonomik zorlukları daha da kötüleştirmiştir (OECD 2022). Bu ekonomik baskı, iş, barınma ve hizmetler için rekabeti artırarak mülteci karşıtlığını ve yabancı düşmanlığını körüklemiştir. Mülteciler, özellikle de Suriyeliler, kayıtlı istihdamın önünde önemli engellerle karşılaşmakta ve genellikle kayıt dışı sektördeki güvensiz, düşük ücretli işlere mahkûm edilmektedir. Kısıtlayıcı sosyal normlar ve yetersiz çocuk bakım altyapısı ekonomik katılımlarını sınırlandırarak bağımlılık, kırılabilirlik ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskini artırdığından, kadın mülteciler orantısız bir şekilde etkilenmektedir. İş gücüne katılanlar ise sıklıkla sömürücü koşullarla karşılaşmaktadır.⁸

Mülteciler, özellikle 2019 yerel ve 2023 genel seçimleri sırasında siyasi söylemin odak noktası haline gelmiştir. Siyasi retorik, mültecilerle ilgili yanlış bilgiler ve iddia edilen suç faaliyetleriyle beslenen mülteci karşıtı söylemleri giderek daha fazla benimsemiştir. Türkiye'deki mülteci karşıtlığı küresel ölçekte en yüksek oranlar arasında yer almaktadır. 2024 Ipsos araştırmasına katılanların %77'si sınırların mültecilere kapatılmasını desteklerken %70'inden fazlası mültecilerin koruma değil rahatlık ve ekonomik kazanç peşinde olduğuna inanmaktadır.⁹ Kamuoyundaki algılar, depremlerden sonra yağma yapıldığına dair asılsız söylentiler de dahil olmak üzere, düşmanlığı ve şiddeti körükleyen yanlış bilgilerle şekillenmiştir. Örneğin, Haziran 2024'te Kayseri'de yaşandığı iddia edilen bir olay şiddetli protestolara yol açarak 3.000 Suriyeli mültecinin yerinden edilmesine ve mültecilere ait ya da mültecilerin çalıştığı 24 işyerinin kapanmasına neden olmuştur.¹⁰ Bu olaylar sadece sosyal dışlanma ve damgalanmayı şiddetlendirmekle kalmamış, aynı zamanda sosyal uyumu da zayıflatmıştır. STL koruma raporlarına göre Kayseri'deki olaylar, mültecilerin temel hizmetlere erişiminin önündeki engellerin artmasına da yol açmıştır.

Türkiye, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin imzacılarından biri olarak, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK, 2013), Geçici Koruma Yönetmeliği (2014) ve Anayasa aracılığıyla geri göndermeme ilkesini iç hukuk çerçevesine dahil etmiştir. Bununla birlikte, kamuoyu

³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2024). Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Yeniden İmar ve Gelişme Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/02/Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Yeniden-İmar-ve-Gelişme-Raporu-1.pdf>

⁴ Türkiye Cumhurbaşkanlığı. a.g.e.

⁵ Türkiye Cumhurbaşkanlığı. a.g.e.

⁶ İltica Bilgi Veritabanı (AIDA). (2023). Türkiye Ülke Raporu. <https://ecre.org/aida-country-report-on-turkiye-2023-update/>

⁷ OECD. (2023). Türkiye Enflasyonu (TÜFE). <https://www.oecd.org/en/data/indicators/inflation-cpi.html?oecdcontrol-d6d4a1fcc5-var6=T&oecdcontrol-9d7cd6b604-var1=OECD%7CTUR>

⁸ Güneydoğu Türkiye Koruma Sektörü. (2024). Koruma Analizi Girişimi- Odak Grup Görüşmeleri Raporu- Birinci Nihai Rapor.

⁹ Ipsos. (2024). Mültecilere Yönelik Küresel Tutumlar: Ipsos ve BMMYK'den 52 Ülkede Yapılan Bir Araştırma. <https://www.ipsos.com/en/unhcr-ipsos-survey-shows-enduring-public-support-refugees-alongside-stark-attitudes>

¹⁰ Türkiye İnsan Hakları Vakfı. (2024). Ayrımcı, İrkçi, Fobik ve Nefret Dolu Fiziksel ve Sözlü Saldırıları, Yaşanan İnsan Hakları İhlalleri. Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Dokümantasyon Merkezi. <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/ayrimci-irkci-fobik-ve-nefret-icerikli-fiziki-ve-sozlu-saldirilar-yasanan-hak-ihlalleri-1-ocak-1-eylul-2024/>

baskısından etkilenen göç politikalarındaki son değişimler, insani odaklı yaklaşımlardan güvenlik odaklı göç yönetimine geçişi yansıtmaktadır. Sınır dışı etme ve sınır güvenliğini ön plana çıkaran Kalkan operasyonları gibi önlemler, mültecilerin geçici merkezlerde insanlık dışı koşullarda süresiz olarak alıkonulmasına neden olarak, göçmenlere yönelik muameleye ilişkin hukuki soruları ve etik kaygıları gündeme getirmektedir¹¹. Yakın zamanda yapılan idari değişiklikler, mültecilerin hak ve hizmetlere erişimini daha da kısıtlamıştır. Suriye vatandaşlarının artık doğrudan Suriye Konsolosluğu'ndan belge almaları gerekirken, V87 protokollerinin kaldırılması kimliği deaktive edilen kişileri düzensiz göçmen olarak yeniden sınıflandırarak yasal korumalarını sınırlandırmaktadır. Yenilenemeyen 90 günlük acil durum vizesi, mültecileri yenileme için Türkiye'ye çıkış-giriş yapmaya zorlarken, mahalle kayıtlarına getirilen kısıtlamalar ve muhtarlara bağımlılık, temel hizmetler ve entegrasyon fırsatları önünde ek bürokratik engeller yaratmaktadır. Bu gelişmeler, başta geri göndermeme ilkesi olmak üzere, Türkiye'nin 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerine bağımlılığı konusunda endişelere yol açmaktadır.

Depremler, özellikle kadınlar ve kız çocukları için önceden var olan kırılğanlıkları daha da kötüleştirmiş ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (TCDŞ) risklerini önemli ölçüde artırmıştır. Evlerin yıkılması milyonlarca kişiyi aşırı kalabalık geçici barınma alanlarında yaşamaya zorlamış, burada kadınlar ve kız çocukları aile içi şiddet, cinsel taciz ve istismar da dahil olmak üzere artan TCDŞ riskleriyle karşı karşıya kalmıştır. Barınma alanlarındaki aşırı kalabalık, mahremiyet eksikliği ve yetersiz güvenlik, kadınların zarar görmeye karşı özellikle savunmasız olduğu ve belgeleme eksikliği nedeniyle istismarı bildirmekten veya adalet aramak için gerekli yasal korumalardan yoksun olduğu ortamlar yaratmıştır. Kısıtlayıcı sosyal normlar ve kaynaklara sınırlı erişim nedeniyle zaten marjinalleştirilmiş olan mülteci kadınlar bu durumdan orantısız bir şekilde etkilenmiştir. Depremler, ekonomik ve sosyal katılımlarını daha da kısıtlamış ve birçoğunu bakım veren rollerine hapsedmiştir. Boşanmış kadınlar, bağımsızlıklarını ve entegrasyonlarını engelleyen tehditler ve kaynaklardan dışlanma gibi ek risklerle karşı karşıyadır.

Depremler, TCDŞ mağdurları için kritik destek sistemlerini ciddi şekilde kesintiye uğratmıştır. Birçok kadın sığınma evi, danışma merkezi yıkılmış; koruma hizmetleri erişilemez hale gelmiştir. Afet zaten sınırlı olan kaynakları daha da zorlamış ve hayatta kalanların erişebileceği güvenli alan veya uzmanlaşmış hizmeti çok kısıtlı hale getirmiştir. Belediyelerin ve kamu otoritelerinin bu hizmetleri yeniden inşa etme kapasitesi, krizin ölçeği karşısında yetersiz kalmış ve kadınların sosyal alanlara erişimini, özellikle de ortak kullanım alanlarının bulunmadığı geçici barınma alanlarında önemli ölçüde kısıtlamıştır. Ayrıca, STL Koruma Raporları, eğitimden dışlanma, çocuk yaşta ve erken evlilikler, sınırlı ekonomik bağımsızlık ve aile içi şiddete karşı artan savunmasızlık dahil olmak üzere entegrasyonun önündeki birçok engele dikkat çekmektedir. Sosyal izolasyon, özellikle ekonomik kaynaklara ve fırsatlara erişimlerini sınırlayan tehditlerle karşı karşıya kalan boşanmış kadınlar için bu riskleri daha da yoğunlaştırmaktadır. Bu toplumsal cinsiyete dayalı kırılğanlıklar bağımsızlığı engellemekte, sosyal entegrasyonu sekteye uğratmakta ve toplumdaki ve ekonomik katılımdan uzak kalmayı sürekli hale getirmektedir.

Okulların yıkılması pek çok mülteci çocuğun eğitimden mahrum kalmasına yol açarak onları çocuk işçiliği, erken ve çocuk yaşta evlilik ve istismar gibi risklere maruz bırakmıştır. Ciddi ekonomik zorluklarla karşılaşan aileler, başa çıkma mekanizması olarak genellikle kız çocuklarını evlendirmeye başvurmuş, bu da TCDŞ döngülerini devam ettirmiş ve kız çocuklarının hayatlarını yeniden inşa etme fırsatlarını kısıtlamıştır. Türkiye, çocukları korumak amacıyla 1994 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), 2012 yılında Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi) ve 2001 yılında ILO'nun 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi dahil olmak üzere çeşitli sözleşmelere taraf olmuştur. Ayrıca Türkiye, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 1926 tarihli Türk Medeni Kanunu gibi, çocukları istismar, ihmal ve sömürüden koruma sorumluluğunu devlete yükleyen ulusal kanunlar çıkarmıştır. Ancak, kaynak kısıtlamaları, ayrımcılık ve bazı illerde mülteci nüfusunun yoğun olması uygulamayı engellemektedir. Lanzarote Sözleşmesi kapsamında cinsel istismar mağduru çocukları desteklemek üzere kurulan Çocuk İzleme Merkezleri, yetersiz kaynaklar ve felaketin büyüklüğü nedeniyle pek çok bölgede erişilemez durumdadır.

Türkiye, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW) ve 1951 Mülteci Sözleşmesi'ni onaylamış ve koruyucu kararlar, sığınma evleri ve destek hizmetleri sağlayan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012) dahil olmak üzere ilerici mevzuatları yürürlüğe koymuştur. Bununla birlikte, dil engeli, ayrımcılık, istismarcı aile üyelerine bağlı olan ikamet izinleri ve haklar konusunda farkındalık eksikliği gibi engeller nedeniyle söz konusu sözleşme ve yasal mevzuatlar uygulamada tutarsız kalmakta ve bu da mülteci kadınlar ve kız çocuklarını özellikle savunmasız bırakmaktadır. Suriyeli kadınlar için bu zorluklar, Suriye Konsolosluğundan belge alma zorunluluğu ile daha da artmakta, hareket kısıtlamaları ve güvenlik endişeleri nedeniyle risk oluşturmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği (2014) sağlık ve hukuki yardım sağlasa da bu tedbirler genellikle toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalanların özel hassasiyetlerini ele almakta yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin 2021 yılında İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi, kurumsal hesap verebilirliği daha da zayıflatmış ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin etkili bir şekilde ele alınmasındaki mevcut zorlukları daha da kötüleştirmiştir.

¹¹ Türkiye İnsan Hakları Vakfı. a.g.e. & Politico. (2024). AB, Türkiye'nin Göçmenleri Suriye ve Afganistan'a Zorla Sınır Dışı Etmesine Yardım Ediyor. <https://www.politico.eu/article/the-eu-is-helping-türkiye-forcibly-deport-migrants-to-syria-and-afghanistan/>

Mülteci toplulukları içinde genellikle kadınlar tarafından yönetilen gayri resmi destek ağları, TCDS mağdurlarına duygusal ve maddi yardım sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Sivil toplum kuruluşları da resmi destek sistemlerinin çökmesiyle ortaya çıkan boşlukları doldurmak için devreye girerek hukuki yardım, danışmanlık ve mesleki eğitim sunmaktadır. Ancak bu çabalar, kaynak kısıtlamaları ve krizin ölçeği nedeniyle sınırlı kalmaktadır.

KORUMA RİSKLERİ

RİSK 1 TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET

Doğal afetlerin, silahlı çatışmaların ve karışık göç akımlarının birleşen etkileri, kadınlar, kız çocukları ve etkilenen diğer gruplar arasındaki kırılganlıkları önemli ölçüde artırmakta ve bu nüfuslar içinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti (TCDS) yoğunlaştırmaktadır. STL'in vaka yönetimi verileri, yetişkin vakalarının %56,2'sinin TCDS içerdiğini göstermektedir. Özellikle, yetişkin erkeklerin %2,6'sına kıyasla yetişkin kadınların %64,7'si TCDS'ye maruz kaldığını bildirmiştir; bu eşitsizlik, son krizlerle daha da açığa çıkan köklü yapısal eşitsizliklerin altını çizmektedir.

Kadınlara yönelik psikolojik şiddet, tespit edilen vakaların %90,4'ünü etkileyerek en yaygın olarak karşılaşılan TCDS türünü oluşturmaktadır ve genellikle fiziksel şiddetin (%53,8 yaygınlık) hem öncülü hem de eşzamanlı bir unsur olarak hizmet etmektedir. Bu durum, erkek hane üyelerinin mali kararları kontrol ettiği yapısal toplumsal cinsiyet dinamikleri ile daha da karmaşık hale gelmektedir; bu dengesizlik kadınların özerkliğini olumsuz etkilemekte ve psikolojik-ekonomik ikili baskılar yaratmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik şiddet (bildirilen vakaların %7,1'i) özellikle açıkça görülmeyen bir mekanizma olarak işlemekte ve hayatta kalanları mali bağımlılık yoluyla istismarcı durumlara hapsedmektedir. Vakaların %14,7'sinde cinsel şiddet bildirilmiş olsa da, özellikle mülteci kadınlar için kültürel damgalar, riskler ve kurumsal engeller nedeniyle söz konusu şiddet türünün az raporlanması durumu söz konusudur¹².

Kırılganlıkları ve stres faktörlerini artırarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti (TCDS) artıran afet sonrası ortam, yetersiz aydınlatmaya sahip, kötü tasarlanmış geçici barınma alanları, ortak kullanım alanları, destek hizmetlerine ve acil yardıma sınırlı erişimi olan izole yerler, yerinden edilmiş nüfusun %72'sini oluşturan kadın ve kız çocuklarının taciz ve saldırı risklerine karşı savunmasızlığını artırmıştır. Ekonomik istikrarsızlık GBV risklerini daha da artırmaktadır. Ortalama 3.615 TL olan aylık hane açığı, ailelerin yarısından fazlasını yüksek faizli kredilere zorlayarak aile içi gerilimleri körüklemektedir. Finansal zorlanma genellikle kadınlar üzerinde zorlayıcı bir kontrole yol açmakta, kadınların %58'i nakit paraya erişimlerinin kısıtlandığını bildirmektedir ki bu da eşler arası şiddetin yaygın bir göstergesidir. Artan bakım sorumlulukları (2023'ten bu yana %47 artış) ve ayrımcı işe alım uygulamaları, kadın istihdamını %22,8 ile sınırlayarak hayatta kalanları istismarcı durumlara hapsedmektedir.

Kadınların savunmasızlıkları, ikamet izinlerinin ve buna bağlı olarak yasal statülerinin erkek aile üyelerine bağlı olması nedeniyle daha da artmaktadır. Bu durum, sınır dışı edilme korkusuyla bildirimde bulunmalarını engellemektedir. Ayrıca, 12 yaşından büyük oğlan çocukları sığınma evlerine kabul etmeyen uygulamalar, çocuklu kadınların sığınma evlerinden hizmet almaya dair kararlarını etkilemektedir.

Kamp yerleşimleri, özellikle ergenlik çağındaki kız çocukları, hamile kadınlar ve yeni anneler için önemli sağlık ve hijyen problemleri barındırmaktadır. STL'in CBI değerlendirme verilerine göre, değerlendirilen yetişkin kadınların %13'ü ya hamiledir (%3,7) ya da emzirmektedir (%9,3) ve doğum öncesi ve sonrası bakım tesislerinin işlevsizliği nedeniyle üç kat daha fazla anne ölüm riskiyle karşı karşıyadır¹³. Sağlık sisteminin çökmesi bu sorunları daha da derinleştirmektedir. Damgalanma ve yüksek maliyetler nedeniyle menstrüel hijyen ürünlerine erişimin olmaması, kadınların saygınlıklarını daha da tehlikeye atmakta ve riski artırmaktadır¹⁴.

Yasal ve bürokratik engeller cezasızlığı mümkün kalmaktadır. Şartlı ikamet izinleri, mülteci kadınların %89'unu istismarı bildirmekle sınır dışı edilme riski arasında seçim yapmaya zorlarken, belgeleme sorunları %74'ünün sığınma evlerine erişimini engellemektedir. Bildirilen TCDS vakalarındaki %92'lik düşüş, özellikle yerel dillerde hukuki okuryazarlığı olmayan %63'lük kesim arasında sistemik yetersizliğin altını çizmektedir. Bu tehditlere ve kırılganlıklara karşılık olarak topluluklar çeşitli başa çıkma mekanizmaları geliştirmiştir. Bazı olumlu stratejiler arasında informel destek ağları, kadın destek grupları ve STK'lar tarafından işletilen az sayıdaki güvenli alana erişim yer almaktadır¹⁵.

¹² Özdemir, N. (2023). Depremin Ardından Kadınlar ve Kız Çocukları. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) Türkiye. https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-07/her_aftermath_turkce-1.pdf & Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP). (2024). Türkiye Ülke Bölümü 2023-2025: & 3RP Türkiye Chapter 2024 Update. <https://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2024/07/3RP-Turkiye-Chapter-2024-Update-TR.pdf>

¹³ Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA). (2023). Türkiye Depremi Durum Raporu No. 7. <https://turkiye.unfpa.org/tr/publications/t%C3%BCrkiye-depremi-durum-raporu-7>

¹⁴ Güneydoğu Türkiye Koruma Sektörü. a.g.e

¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2025). <https://www.aile.gov.tr/sss/kadinin-statusu-genel-mudurlugu/>

Diğerleri ise geçim kaynağı fırsatlarının/alternatiflerinin olmaması nedeniyle sosyal izolasyon ve şiddet durumlarının içinde kalma gibi olumsuz başa çıkma stratejileri benimsemektedir.

RİSK 2

AYRIMCILIK VE KAYNAKLARDAN MAHRUM BIRAKMA

Deprem sonrası kaynak rekabeti, Arapça tabelaların kaldırılması ve yabancıların temel kamu hizmetlerine erişimi için farklı ücretlendirme uygulamaları yoluyla dışlamayı kurumsallaştıran belediye politikaları ile kanıtlandığı üzere yabancı düşmanı söylemleri güçlendirmiştir. STL verilerindeki yetişkin mülteci vakaların %54,4'ünü etkileyen ve cinsiyete dair farklılıkların da gözlemlendiği bu yapısal engeller özellikle yardıma erişim konusunda kendini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin yanında belgelendirme ve kayıt süreçlerinde de birincil muhatap olmaları nedeniyle erkek mülteciler %86,8, kadınlar ise %49,3 oranında ayrımcılık ve kaynaklardan yoksun bırakma riskiyle karşı karşıyadır.

Analiz edilen raporlar, başta Dom ve Abdal mülteci topluluklar¹⁶ olmak üzere genel olarak tüm mültecilerin su, barınma, sanitasyon ve insani yardım¹⁷ gibi temel hizmetlerden sistematik olarak mahrum bırakıldığını göstermektedir. STL sosyal çalışmacılarına yönelik yapılan yarı yapılandırılmış anketler, mültecilerin etnik köken veya belge eksikliği nedeniyle kamu hizmetlerine ve yardımlarına erişimde önemli engellerle karşılaştığını ve marjinalleşmeyi artırdığını doğrulamaktadır. Geçici barınma olanaklarındaki bariz eşitsizlikler, kurumsal ayrımcılığın ve daha da artan kırılganlıkların altını çizmektedir. STL personeline yönelik yapılan, ayrımcı uygulamaların mültecilerin kamu hizmetlerine ve insani yardıma erişiminin engellenmesini de içerdiğini göstermiştir. Ayrıca, LGBTQ+ bireyler barınmaya erişimde tamamen reddedilirken, kadınlar psikolojik taciz ve tahliyelerle karşı karşıya kalmaktadır.

Sınırların kapatılmasına yönelik %77'lik kamuoyu desteğinde (UNHCR-Ipsos 2024) kendini gösteren ve mültecileri tehdit olarak gören yerleşik toplumsal algı, 30 Haziran 2024'te Kayseri'de yaşanan cinsel istismar olayının mültecilere karşı günlerce süren şiddetli protestolara dönüşmesiyle 3.000 mültecinin yerinden edilmesine ve mültecilere ait 24 işyerinin kapatılmasına yol açmıştır. STL koruma raporları, Kayseri olayından sonra hizmetlere erişimde kısıtlamaların arttığını, belediyelerin Arapça bilgilendirme mesajlarını kaldırdığını ve bilgi eksikliği nedeniyle hizmetlere erişimin daha zor hale geldiğini gözlemiştir. Kanıtlar, ayrımcılığın birçok sektörde hizmet sunumunu ciddi şekilde aksattığını ve marjinalleştirilmiş nüfusları orantısız şekilde etkilediğini göstermektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalanlar ve çocuk işçiler, kritik öneme sahip koruyucu hizmetlere erişimlerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalarak şiddet ve istismar döngülerini sürdürmektedir. Sağlık hizmetlerinde, dil engelleri ve Arapça konuşan profesyonellerin yetersizliği, mültecilerin tıbbi ve psikolojik desteğe erişimini önemli ölçüde kısıtlamakta, özellikle de kadınları ve çocukları etkilemektedir.

Ekonomik ayrımcılık, mültecilerin adil bir istihdam elde etmelerinin önünde önemli bir engel teşkil etmekte ve böylece yoksulluk, sömürü ve mali istikrarsızlığı sürdürmektedir. Mülteci kadınlar, dil sınırlamaları ve sınırlı sosyal ağlar gibi kesişen engeller nedeniyle ekonomik marjinalleşmeye maruz kalmaktadır. Sosyal açıdan bakıldığında, ayrımcılık topluluk uyumunu zayıflatmakta, izolasyonu teşvik etmekte ve eğitim fırsatlarını sınırlayarak eşitsizliği ve kırılganlıkları derinleştirmektedir. Zorbalık ve ayrımcılık eğitimde devamsızlığa, düşük akademik performansa katkıda bulunmakta ve duygusal refahı olumsuz etkilemektedir.

Ruh sağlığı ve psikososyal destek (MHPSS) verileri, ayrımcılık, sosyal dışlanma ve psikolojik sıkıntı arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymakta, etkilenen yetişkinler ve çocuklar arasında anksiyete, depresyon ve davranış sorunları oranlarının yükseldiğini göstermektedir. Sürekli şekilde maruz kalınan ayrımcılık öfkeyi, güvensizliği ve gruplar arası çatışmayı besleyerek, özellikle geçici yerleşim yerlerinde sosyal uyumu zayıflatmaktadır.

Türkiye, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (IAOKS) onaylanması, anayasal eşitlik garantileri ve İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nu (TİHEK) kuran 6701 sayılı Kanun dahil olmak üzere ayrımcılıkla mücadele için kapsamlı yasal çerçeveleri oluşturmuştur. Bu mevzuat, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken ve diğer korunan özellikler temelinde ayrımcılığı açıkça yasaklamakta, mültecilere karşı ayrımcılığı ele almak için kapsamlı bir temel sağlamaktadır. Ancak artan ayrımcılık raporlarına rağmen az sayıda soruşturma ile uygulama ve yaptırım mekanizmalarında önemli boşluklar devam etmektedir. Türkiye hükümeti, ayrımcılık yaşayan farklı gruplara ilişkin istatistiksel verilerin toplanmasında metodolojik zorluklarla karşı karşıya olup, bu durum sistemik sorunların etkili bir şekilde izlenmesini ve ele alınmasını sınırlandırmaktadır. Yerel makamların tepkileri, proaktif müdahalelerden mültecilerin temel kaynaklara erişimini potansiyel olarak sınırlayan uygulamalara kadar önemli farklılıklar göstermektedir.

¹⁶ Güneydoğu Türkiye Koruma Sektörü. a.g.e

¹⁷ Güneydoğu Türkiye Koruma Sektörü. a.g.e

Mülteciler, bölgeye erişim ve sığınma başvurusunun yanı sıra sağlık hizmetleri ve kayıtlı istihdam gibi temel haklara erişiminin kısıtlanması da dâhil olmak üzere, uluslararası koruma konusunda giderek artan engellerle karşılaşmaktadır.¹⁸ Başta Suriyeliler olmak üzere mülteciler için kötüleşen koruma ortamı, kötüleşen sosyo-ekonomik koşullar, mülteci karşıtlığındaki artış, topraklara erişim ve kayıtlara ilişkin politika değişikliği (Haziran 2022'den bu yana yeni kayıtların kapatılması dahil¹⁹), sınır güvenliğine yönelik altyapı yatırımları²⁰ ; adres doğrulama çalışmaları, mahallelerin kapatılması ve mobil göç noktalarının devreye sokulması gibi çeşitli itici ve çekici faktörler tarafından yaratılmıştır. Bu politikaların bir sonucu olarak, İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, 2020-2024 yılları arasında 442.505 kişinin sınır dışı edildiğini bildirmiştir.²¹ Ancak bu rakamlar, geçici koruma altındaki Suriyeliler için geri göndermeme ilkesi nedeniyle sınır dışı edilemediğinden, genellikle düzensiz göçmenler olarak kategorize edilen Suriyeli olmayanları göstermektedir. Bununla birlikte, Suriyelilerin "gönüllü geri dönüş" adı altında sınır dışı edildiklerine dair iddialar bulunmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW)²² Şubat ve Temmuz 2022 tarihleri arasında Türk makamlarının yüzlerce Suriyeli erkek ve oğlan çocuğunu keyfi olarak tutukladığını, alıkoymadığını ve sınır dışı ettiğini ve bu geri dönüşlerin gönüllü olduğunu iddia ettiğini vurgulamıştır. Buna ek olarak, resmî açıklamalara rağmen, birçok Suriyeli gözdağı, tehdit veya fiziksel güç kullanılarak gönüllü geri dönüş belgelerini imzalamaya zorlandıklarını bildirmiştir. İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya 10 Ocak 2025 tarihinde yaptığı açıklamada 2017'den bu yana 792.625 Suriyelinin "gönüllü" olarak Suriye'ye döndüğünü açıklamıştır. Esad rejiminin yıkılmasından bu yana 52.622 Suriyelinin geri döndüğü kayıtlara geçmiştir ve bu durum, Suriye'deki siyasi değişikliklerden etkilenmiş olması muhtemel göç modellerinde önemli bir değişim olduğunu göstermektedir.²³

STL vaka yönetimi veri tabanına göre, sınır dışı edilme, mülteci yetişkinler arasında üçüncü en yüksek koruma endişesidir. STL veri tabanı, toplam vakaların %10,2'sinin sınır dışı edilme riski içerdiğini, erkek vakaların %13,1'inin ve kadın vakaların %9,6'sının bu tür endişeler bildirdiğini göstermektedir. Ancak, sosyal hizmet uzmanlarına yönelik yarı yapılandırılmış ankette de vurgulandığı üzere, bu rakamlar muhtemelen sorunun gerçek boyutunu yansıtmamaktadır, zira tepkilerden duyulan korku bireylerin sınır dışı edilme tehditlerini veya girişimlerini bildirmelerini engellemektedir.

Mülteciler- özellikle de Suriyeliler- depremlerin ardından ikili bir felaketle karşı karşıya kaldılar: doğal yıkım ve başlangıçta kaçtıkları tehlikelere zorla geri gönderilme tehdidi.

Mülteci hareketliliği ve sınır dışı edilmeye ilişkin politikalar ve eylemler, felaketin ardından ciddi bir koruma tehdidi haline gelmiştir. Depremlerin hemen ardından Türk makamları, normalde mültecilerin kayıtlı oldukları ilden ayrılmalarını kısıtlayan kuralların geçici olarak gevşetildiğini duyurdu. Depremden en çok etkilenen altı ildeki Suriyeli mültecilerin 60 gün boyunca önceden izin almaksızın Türkiye'nin diğer bölgelerine seyahat etmelerine izin verildi.²⁴ İlk politika, afetten etkilenen bölgelerdeki mültecilerin belirli bir zaman dilimi içinde Kuzeybatı Suriye de dahil olmak üzere başka bir yerde alternatif barınma yeri aramalarına izin vererek geçici bir rahatlama sağladı. Ancak politikanın uygulanması sınırlı ve tutarsız oldu. 60 günlük ek sürenin Nisan 2023'te sona ermesinin ardından, yerinden edilmiş mülteciler önemli bir idari belirsizlikle karşılaştı. Hükümetin ikamet prosedürlerine ilişkin iletişimi yetersiz kaldı ve çok sayıda mülteci geri dönüş veya yeniden kayıt gereklilikleri hakkında yeterince bilgilendirilmedi. Ek sürenin ardından, Türk makamları yerleşik düzenlemeleri yeniden sıkı bir şekilde uygulamaya başladı ve resmi adresi dışında bulunan mültecileri adres doğrulama sırasında gözaltına aldı. Depremden etkilenen illerden taşınan mülteciler arasında gözaltı ve sınır dışı edilme vakalarının artmasıyla durum daha da kötüleşti. Hatay veya Kahramanmaraş gibi bölgelerden büyükşehirlerle tahliye edilen Suriye vatandaşları tutuklama ve sınır dışı etme işlemleriyle karşı karşıya kaldı, bu da geçici güvenlik sağlayan ailelerin ikincil olarak yerlerinden edilmesine neden oldu. Bu uygulamalar, mülteci toplulukları içinde hareketliliği ve temel hizmetlere erişimi kısıtlayarak yaygın bir endişe yarattı.

Başlangıçta barınak sağlaması amaçlanan geçici barınma merkezleri, mültecileri tehdit veya gözdağı altında "gönüllü geri dönüş" formlarını imzalamaya zorlayan fiili gözaltı tesisleri haline gelmiştir.²⁵ STL sosyal çalışmacıları, özellikle Kayseri'deki son toplumsal gerilim olaylarının ardından, görünüşte gerekçesiz sınır dışı edilmelerde kaygı verici bir artış olduğunu bildirmiştir. Saha gözlemleri, kimlik belgelerinin açık bir gerekçe veya yasal süreç olmaksızın iptal edildiğini ve birçok kişinin Türkiye'ye düzensiz kanallardan yeniden giriş yapmaya zorlandığını belirtmektedir. Bu durum, bireylerin hizmetlere erişim ve istikrarlı bir yaşam sürdürme becerilerini önemli ölçüde etkileyen bir kırılma ve sürekli saklanma döngüsü yaratmaktadır.

¹⁸ BMMYK ve UNDP. a.g.e.

¹⁹ GİGM. (2024). İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya: "Göçü Kaynağında Durdurduk". <https://www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-gocu-kaynaginda-durdurduk>

²⁰ Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. (2024). 2024-2028 Stratejik Planı. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/raporlar/stratejik-planlar/ICISLERI_BAKANLIGI_2024_2028_STRATEJIK_PLANI.pdf

²¹ A Haber. (2024). İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya'dan A Haber'e Özel Açıklamalar. <https://www.youtube.com/watch?v=vvCTLdDWJxQ>

²² HRW. (2022). Türkiye: Yüzlerce Mülteci Suriye'ye Sınır Dışı Edildi. <https://www.hrw.org/news/2022/10/24/Turkiye-hundreds-refugees-deported-syria>

²³ GİGM. (2025). İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya'nın açıklamaları. <https://x.com/Gocidaresi/status/1877677083066818701>

²⁴ Karma Göç Merkezi (2023). Türkiye-Suriye depreminin Türkiye'deki Afgan, İranlı, Iraklı ve Somalili göçmen ve mülteciler üzerindeki etkisi.

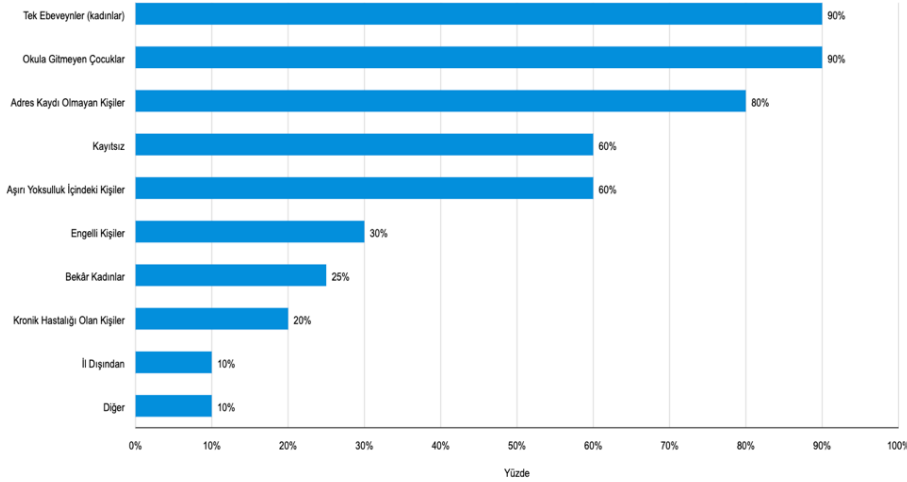
<https://mixedmigration.org>

²⁵ Politico. a.g.e.

Saha gözlemleri, sınır dışı vakalarında yasal desteğe erişimle ilgili önemli endişeleri vurgulamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, müvekkillerin yasal ücretleri ödedikleri ancak yasal temsilin yetersiz kaldığı, hem haksız sınır dışı edilme hem de mali sömürü yoluyla çifte mağduriyet yaratan örnekleri bildirmektedir. Bu durum, sınır dışı işlemlerinin karmaşıklığı ve yetersiz hukuki desteğin ağır sonuçları göz önüne alındığında özellikle endişe vericidir.

Sınır dışı edilme tehditlerine bağlı kırılabilirlikler çok yönlüdür. STL sosyal çalışanlarının %80'i adres kaydı olmayan kişileri savunmasız olarak tanımlarken, %60'ı da kayıtsız kişilerin özellikle risk altında olduğunu belirtmiştir. Bu belgeleme sorunları diğer kırılabilirliklerle kesişmektedir: aşırı yoksulluk (vakaların %60'ını etkilemektedir), tek ebeveynlik ve sağlık koşulları, bireylerin resmi kayıtlarını güncel tutamayacağı veya sınır dışı edilme riskini artıran düzensiz yaşam düzenlemelerine zorlanabileceği durumlar yaratmaktadır.

Şekil 2: Yarı Yapılandırılmış Anket Yoluyla Belirlenen Kırılabilirlik Yüzdeleri

Geri gönderilme tehdidiyle karşı karşıya kalan mülteciler çeşitli başa çıkma stratejileri benimsemiştir: Başlıca stratejileri kaçınma ve tedbirdir. Pek çok Suriyeli dikkat çekmemeye çalışmaktadır: örneğin, polis kontrolleriyle karşılaşmamak için çok gerekli olmadıkça yakın çevrelerinden dışarı çıkmamaktadırlar. Başka bir şehre taşınmış olan bazı Suriyeliler evlerini nadiren terk ederek yarı saklanmış bir şekilde yaşayabilmektedir. Bu durumun yardımlara veya fırsatlara erişememek gibi olumsuz yan etkileri olsa da güvenlik için bu şekilde yaşamayı gerekli

görmektedirler. Yetkililerle irtibata geçme konusundaki bu isteksizlik, özellikle koruma vakaları açısından endişe verici sonuçlar doğurmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalanlar, kendilerinin ya da failerin sınır dışı edilmesi korkusu nedeniyle genellikle gerekli yardımı almaktan kaçınmaktadır. Çocuk koruma vakalarında, aileler potansiyel suç unsuru olarak algılanmaktan ve sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya kalmaktan korktukları için zorunlu raporlama gereklilikleri karmaşık bir hal almaktadır. Bir diğer başa çıkma mekanizması da yasal dokümantasyonun sağlanmasıdır. Depremde belgelerini kaybeden mülteciler, bunları hızlı bir şekilde yenilemek için çaba göstermiş veya sahip oldukları statü belgelerini her zaman yanlarında taşımışlardır. Yeni bir ile gidenler, kendilerini koruyabileceği umuduyla, mümkünse yetkililere ya da en azından gayri resmi olarak yerel toplum liderlerine kayıt yaptırmaya çalışmıştır. Kamplarda ise bazı mülteciler, AFAD tarafından işletilen resmi kamplara daha yakın durarak, düzenli bir kampta bulunmanın kendi imkanlarıyla barınmaya kıyasla kendilerini koruyabileceğini düşünmektedir.

Türkiye'de sınır dışı etme ve geri göndermeyi düzenleyen yasal çerçeve, uluslararası taahhütler ile ulusal uygulama arasında önemli çelişkiler ortaya koymaktadır. Türkiye, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelerden biri olarak, bireylerin zulüm görecekları bölgelere geri gönderilmelerini yasaklayan geri göndermeme ilkesiyle bağlıdır. Bu taahhüt, 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) (Madde 4 ve 55) ve 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği (Madde 6) de dâhil olmak üzere iç mevzuat ile pekiştirilmekte ve Anayasal korumalar (Madde 17) ile tamamlanmaktadır. Ancak bu korumaların uygulanması, güvenlik ve sınır kontrolüne odaklanan politika değişiklikleri nedeniyle giderek daha fazla tehlikeye girmektedir. Son değişiklikler arasında Suriye vatandaşlarının belgelerini noter onayı yerine doğrudan Suriye Konsolosluğundan alma zorunluluğu, V87 gönüllü geri dönüş mülakat protokollerinin kaldırılması ve acil seyahat belgesi uzatmalarına getirilen kısıtlamalar yer almaktadır. Başlangıçta barınma sağlama amacı taşıyan geçici barınma merkezleri, bazı durumlarda mültecilerin geri dönmeyi kabul etmeleri için baskı gördükleri fiili gözaltı merkezleri haline gelmiştir. Bu idari değişiklikler, mülteci nüfus için ilave engeller ve kırılabilirlikler yaratmıştır.

Sınır dışı edilme tehditlerine karşı yürütülen insani yardım müdahaleleri önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Bazı STK'lar koruma yardım hatları ve hukuki destek programları yürütmekle birlikte, STL saha gözlemleri hukuki temsil kalitesinde eksiklikler olduğunu ve bazı müvekkillerin yeterli destek alamadan mali istismara maruz kaldığını göstermektedir. STK'lar ve UNHCR'nin barolarla yürüttüğü hukuk kliniği projesi aracılığıyla sağlanan hukuki destek, yasadışı gözaltı veya sınır dışı edilmeye karşı mahkemeye başvurma yoluyla bir miktar koruma sağlamaktadır ancak bu mekanizmaların erişimi ve etkinliği, özellikle de mülteci nüfusuna karşı kamuoyu tepkisi arttıkça sınırlı kalmaktadır. Sınır dışı işlemlerinin karmaşıklığı, kaliteli hukuki yardıma sınırlı erişimle birleştiğinde hem haksız sınır dışı tehditleri hem de yetersiz hukuki koruma yoluyla çifte mağduriyet durumları yaratmaktadır.

Sınır dışı edilme tehdidinin diğer koruma endişeleriyle kesişmesi, zorla geri gönderilmeye karşı savunmasızlığın hem diğer koruma risklerinden kaynaklandığı hem de bu riskleri şiddetlendirdiği karmaşık bir ortam oluşturmaktadır. Bu zorlukların başarılı bir şekilde ele alınması, sağlam izleme sistemleri ve erişilebilir adli yardım hizmetleri ile desteklenen yasal koruma ilkelerine sürekli bağlılık gerektirmektedir. En önemlisi de sınır dışı edilme tehdidi tüm sektörlerdeki temel hizmetlere ve destek sistemlerine erişimi baltalayabileceğinden, geri gönderilmeye karşı korumanın diğer tüm insani yardım müdahaleleri için temel olduğunun kabul edilmesini gerektirmektedir.

Esad Rejiminin Düşüşünden Sonra Suriyelilerin Geri Dönüşü

8 Aralık 2024 tarihinde Suriye, ağırlıklı olarak 'Hey'et Tahrir el-Şam (HTŞ)' liderliğindeki silahlı isyancıların Şam'ın kontrolünü ele geçirecek Devlet Başkanı Beşar Esad'ın ülkeyi terk etmesine yol açtığı dönüştürücü bir ana tanıklık etmiştir. Türkiye'de geçici koruma altında yaşayan 2,8 milyon²⁶ kişi de dahil olmak üzere Suriyeli göçmenler arasında umut ve belirsizliğin karmaşık bir karışımını yaratan bu gelişme, 14 yıllık bir iç savaşın sonunu işaret etmektedir. Siyasi geçiş, geri dönüş için olasılıklar sunarken sahadaki gerçeklik, güvenlik endişelerinin, altyapı ve barınma zorluklarının mültecilerin karar verme süreçlerini büyük ölçüde etkilediği daha incelikli bir durumu ortaya koymaktadır.

Suriye'nin yerinden edilme krizinin boyutları hala sarsıcı boyuttadır. Savaş öncesi nüfusun yarısından fazlası yerinden edilmiş, 2011'den bu yana 13 milyondan fazla Suriyeli evlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bunların 7 milyonu Suriye içinde yerinden edilmiş durumda, 6 milyondan fazlası ise komşu ülkelere, Avrupa'ya ve ötesine sığınmış durumdadır. Son dönemdeki bölgesel gelişmeler bu tabloyu daha da karmaşık hale getirmiştir. 2024 yılının sonlarında İsrail'in hava saldırıları nedeniyle yarım milyondan fazla insan Suriye'den Lübnan'a kaçarken, aynı zamanda Kasım ve Aralık 2024 tarihleri arasında 1,1 milyondan fazla Suriyeli ülke içinde yeni yerinden edilmelerle karşı karşıya kalmıştır²⁷.

2017 yılından bu yana, 81.576'sı Esad rejiminin düşüşünden bu yana olmak üzere, Türkiye'den 821.579 geri dönüş kaydedilmiştir.²⁸ Türkiye, Suriyelilerin Suriye'deki durumu değerlendirmek üzere geçici "git-ve-gör" ziyaretleri yapmalarına izin veren bir politika uygulamaya koymuştur. Suriyeli aileler, 1 Ocak 2025'ten bu yana uygulanan bu "git-ve-gör ziyaret programı" kapsamında, hane reisleri (veya hane reisi yoksa en büyük yetişkin aile üyesi) aracılığıyla başvuruda bulunarak altı aylık bir süre içinde Suriye'ye en fazla üç ziyaret gerçekleştirme izni alabilmektedir. Gönüllü geri dönüş işlemleri illerde ve beş sınır kapısında devam ederken, üç sınır kapısı da git-ve-gör ziyaretlerinin işlenmesi için açık durumdadır. Uygulamanın ilk haftasında (1-8 Ocak), 1.766 Suriyeli²⁹ keşif ziyaretleri yapmak üzere bu programdan yararlanmıştı. 16 Ocak'ta Türk Hava Yolları, 23 Ocak'tan itibaren haftada üç sefer olmak üzere Şam uçuşlarının yeniden başlayacağını duyurmuştur.³⁰

BMMYK'nın Suriye Krizine ilişkin 11. Bölgesel Flaş Güncellemesine göre, Türkiye'den gönüllü geri dönüşler çoğunlukla, Türkiye'de bakmakla yükümlü oldukları aile üyelerinin bulunmaması veya aileleriyle yeniden bir araya gelmeden önce Suriye'deki koşulları değerlendirmek istemeleri nedeniyle tek başına geri dönen kişilerden oluşmaktadır.³¹ Geri dönüşlerin başlıca sebepleri arasında güvenliğin artması, siyasi değişiklikler ve aile birleşimi yer alırken, bazıları da vatan hasreti veya ekonomik kaygıları gerekçe göstermektedir. Geri dönenlerin çoğu, Halep, İdlib, Şam ve Hama en yaygın varış noktaları olmak üzere, menşee illerine geri dönmeyi amaçlamaktadır. Mülklerin tahrip edilmesi, ailelerin yer değiştirmesi, yetersiz altyapı ve güvenlik endişeleri gibi zorluklar varış yeri seçimlerini etkilemektedir. Mülk sahipliği kritik bir faktör olmaya devam etmektedir; geri dönenlerin çoğu ev sahibidir ancak bazıları bu evleri talep etmek için gerekli belgelere sahip değildir. Geri dönenlerin çoğu Suriye vatandaşlık belgelerine sahip olsa da doğum, evlilik ve boşanma kayıtlarında eksiklikler yaygındır.

Esad rejiminin düşüşünden önceki dönemde günlük ortalama geri dönüş sayısı 200-300 kişi civarındayken, rejimin düşüşünden bu yana bu sayı ciddi bir artış göstererek ortalama 1.100-1.150'ye ulaşmıştır. Bu ciddi artışa rağmen, siyasi değişimin tek başına otomatik olarak büyük ölçekli organize geri dönüşleri tetiklemediği de gözlemlenmektedir. Bunun yerine, mülteciler karar verme süreçlerinde birden fazla itici ve çekici faktörü ve koşulu dikkatle tartmaktadır. Suriye'ye dönme kararını etkileyen faktörler arasında ev sahibi ülkedeki yardım statüsü, etnik köken, cinsiyet, medeni durum ve menşee yerdeki güvenlik ve barınma koşulları yer almaktadır.

Medicins de Mund (MdM) Türkiye'nin İzmir ve Hatay'daki Suriyeli toplulukların niyetlerine ilişkin ihtiyaç değerlendirmesine göre, güvenlik koşullarının geri dönme niyeti veya nabzını şekillendirmedeki kritik rolü açıktır.³² İzmir'de, ağırlıklı olarak kuzeydoğu Suriye'den gelen

²⁶ GİGM, a.g.e.

²⁷ Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA). (12 Aralık 2024). Suriye Flaş Güncellemesi No. 5: Suriye'deki Son Gelişmeler.

<https://www.unocha.org/publications/report/syrian-arab-republic/syria-flash-update-no-5-recent-developments-syria-12-december-2024>

²⁸ Göç İdaresi Başkanlığı. (18 Mart 2025). İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya'nın Başkanlığında 15. Göç Kurulu Toplantısı Gerçekleştirildi. <https://www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-verlikayanin-baskanliginda-15-goc-kurulu-toplantisi-gerceklestirildi>

²⁹ Göç İdaresi Başkanlığı (GİGM). (10 Ocak 2025). İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya: Bir Ayda 52.622 Suriyeli Gönüllü, Güvenli, Onurlu ve Düzenli Geri Dönüş Yaptı.

<https://www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-verlikaya-bir-ayda-52-bin-622-suriyeli-gonullu-guvenli-onurlu-ve-duzenli-geri-donus-yapti>

³⁰ Associated Press. (16 Ocak 2025). Türk Hava Yolları, normalleşen ilişkilerin bir işareti olarak gelecek hafta Şam'a yolcu uçuşlarına başlayacak.

<https://apnews.com/article/turkish-airlines-damascus-flights-3fc385df53d33653d3b0acc7a174ea0e2>

³¹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (18 Ocak 2025). Suriye'de Durum Krizi: Bölgesel Flaş Güncelleme #11.

<https://reporting.unhcr.org/syria-situation-crisis-regional-flash-update-11>

³² Médecins du Monde (MdM). (Ocak 2025). Türkiye'deki Suriyeli Toplulukların Suriye'deki Memleketlerine Dönme Niyetlerine İlişkin Hızlı İhtiyaç

Değerlendirmesi. <https://reliefweb.int/report/turkiye/rapid-needs-assessment-intentions-syrian-communities-turkiye-return-their-hometowns-syria-january-2025>

görüşmecilerin %55'i şu anda geri dönme niyeti olmadığını belirtirken, Hatay'da geri dönme niyeti olmadığını belirtenlerin oranı %20'dir. Hayata Destek tarafından Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin gelecek planları ve insani ihtiyaçları üzerine yapılan bir başka niyet araştırması ise, katılımcıların %53'ünün Türkiye'de kalma niyetinde olduğunu, %18,9'unun Suriye'ye dönmek istediğini ve %8,9'unun üçüncü bir ülkeye yerleşmeyi umduğunu göstermektedir.³³ Anket ayrıca coğrafi ve bağlamsal içgörülerini de ortaya koymaktadır. Haseke ve Deyrizor gibi çatışmaların yaşandığı bölgelerden gelen katılımcıların devam eden istikrarsızlık nedeniyle geri dönme olasılıkları daha düşüktür. Öte yandan, güvenliğin iyileştiği Halep ve Şam'dan gelen katılımcıların geri dönmeyi düşünmeye daha meyilli oldukları görülmektedir. Suriye'deki barınma koşulları kritik bir sorun olmaya devam etmekte, birçok katılımcı evlerinin yıkıldığını veya ağır hasar gördüğünü bildirmekte ve bu da geri dönüşü daha da caydırmaktadır. Cinsiyet ve medeni durum gibi demografik faktörler de kararları etkilemektedir. Reisi kadın olan haneler ve bekar kadınlar, ekonomik kırılganlıklarını ve güvenlik endişelerini yansıtmak üzere geri dönmeye daha az meyil göstermektedir. Buna karşılık, reisi erkek olan ve evli hanelerin geri dönme niyeti biraz daha yüksektir.

Çekici ve itici faktörlerin karmaşıklığı veya Türkiye'deki Suriyeli toplumun özellikleri ve öncelikleri ne olursa olsun, kapsayıcı yönetim sistemine öncelik verilerek ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanması ile emniyet ve güvenlik koşullarının iyileştirilmesi, Suriyeli göçmenlerin geri dönüş kararlarını belirleyen en önemli unsurlardır. Avrupa Birliği, Esad rejiminin 8 Aralık 2024'te düşmesine kadar, "siyasi geçiş sağlanana kadar normalleşme, yaptırımların kaldırılması veya yeniden yapılanma olmaması" yönünde bir tutum sergilemiştir.³⁴ Beşar Esad'ın gitmesi ve otokrasisinin yıkılmasıyla birlikte AB Dış İlişkiler Konseyi, Suriye ekonomisini canlandırmak ve ülkenin yeniden ayağa kalkmasına yardımcı olmak amacıyla 27 Ocak 2025 tarihinde Suriye'ye yönelik yaptırımların hafifletilmeye başlanması konusunda siyasi anlaşmaya varmıştır.³⁵ Brüksel'deki diplomatlar kararın alınması için yeterli mutabakatın sağlandığına inanmakta ancak yaptırımların kalıcı olarak kaldırılmayacağına dikkat çekmektedir.³⁶ Bunun yerine yaptırımlar geçici olarak "askıya alınacak" ve HTŞ'nin kapsayıcı yönetim vaatlerini yerine getirememesi halinde cezaları yeniden devreye sokabilecek bir "geri dönüş mekanizması" ile birleştirilecektir.

Bu karardan önce de AB'nin Suriye'ye yönelik yaptırımlarına insani yardım muafiyetleri getirilmiştir. Avrupa Komisyonu 17 Ocak 2025 tarihinde, hem Suriye içinde hem de komşu ülkelerdeki Suriyelilere 2025 yılı için 235 milyon Avro tutarında yeni insani yardım desteği sağlanacağını duyurmuştur.³⁷ Ancak, insani yardıma yönelik bu muafiyet ve istisnalara rağmen, STK'lar faaliyetlerinde karmaşık ve maliyetli bir manzara ile karşı karşıya kalmaktadır. Avrupa Parlamentosu tarafından 2023 yılında yapılan bir araştırma, bankaların Suriye'ye yapılan transferleri işleme koymayı "yaygın bir şekilde reddettiğini" ve yaptırımları ihlal etme korkusunun yarattığı "caydırıcı etkiyi" vurgulamıştır.³⁸ Dolayısıyla Avrupa ile Suriye arasındaki mali bağların yeniden tesis edilmesi, yeniden inşa, altyapı ve kamu hizmetlerine yönelik yardımların artırılması için elzem olacaktır. Son olarak, sahada süregelen dalgalanmalar göz önünde bulundurulduğunda, her türlü geri dönüş, BMMYK tarafından 2018'de belirlendiği üzere, koruma eşiklerine ve parametrelerine ulaşılmasına dayalı olmalıdır.³⁹

RISK 4

ÇOCUK KORUMA ENDİŞELERİ

Şubat 2023 depremlerinin ardından, çocuklar için koruma ortamı giderek daha karmaşık ve güvensiz hale gelmiştir. Afet, ebeveynlerin kaybı, yaşlı akrabalarla yeni bakım düzenlemelerinin ortaya çıkması ve tek ebeveynli hanelerin artması yoluyla aile yapılarını temelden değiştirmiştir. Bu değişiklikler, kalabalık yaşam koşulları ve çocuk koruma konularında azalan farkındalıkla birleştiğinde, çocukların birden fazla ve birbiriyile örtüşen koruma tehditleriyle karşı karşıya kaldığı bir ortam yaratmıştır.

³³ Hayata Destek. (Ocak, 2025). Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Gelecek Planları ve İnsani İhtiyaçlarına İlişkin Niyet Araştırması Raporu.

<https://www.supporttolife.org/announcements/intention-survey-report-on-the-future-plans-and-humanitarian-needs-of-syrian-refugees-in-turkiye-2/>

³⁴ Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi (EPRS). (Ekim, 2023). Suriye'ye Yönelik AB Yaptırımları. Briefing Belgesi PE 749.765.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/749765/EPRS_BRI\(2023\)749765_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/749765/EPRS_BRI(2023)749765_EN.pdf)

³⁵ Avrupa Birliği Konseyi. (27 Ocak 2025). Dış İlişkiler Konseyi. <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2025/01/27/>

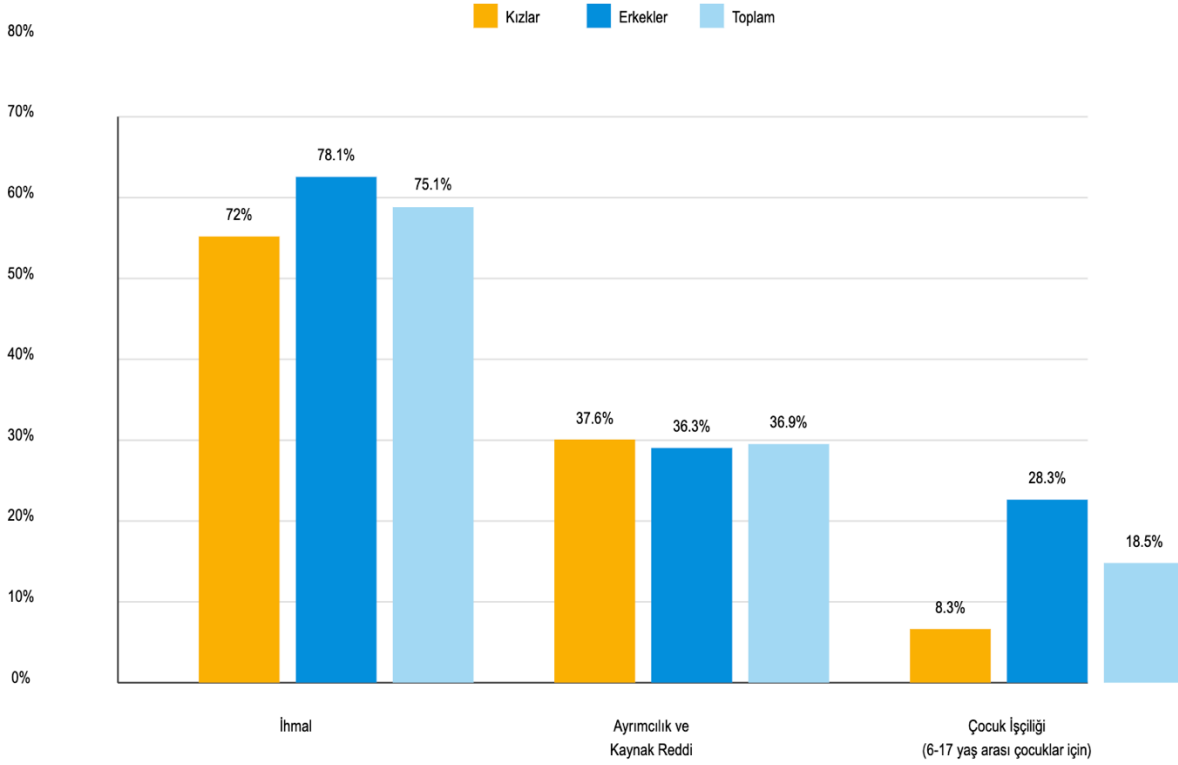
³⁶ Jorge Liboreiro. (27 Ocak 2025). AB Suriye'ye yönelik yaptırımları askıya almaya başlamak üzere: Kaç yaptırım var. Euronews. <https://www.euronews.com/my-europe/2025/01/27/eu-is-about-to-start-suspending-sanctions-on-syria-how-many-are-in-place>

³⁷ Avrupa Komisyonu. (17 Ocak 2025). EU provides €235 million in humanitarian aid to Syrians. ReliefWeb. <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/eu-provides-eu235-million-humanitarian-aid-syrians>

³⁸ EPRS. a.g.e

³⁹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (Şubat 2018) Kapsamlı Koruma ve Çözüm Stratejisi: Mültecilerin Suriye'ye Geri Dönüşü için Koruma Eşikleri ve Parametreleri. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/63223>

Şekil 3: STL Vaka Yönetimi Veri Tabanında Cinsiyete Göre Çocuk Koruma Tehditleri

STL vaka yönetimi verilerinin analizi, farklı demografik grupları orantısız bir şekilde etkileyen üç temel çocuk koruma tehdidini ortaya koymaktadır. **İhmal**, çocukların %75,1'ini etkileyen en yaygın tehdit olarak ortaya çıkarken, erkek çocuklarda bu oran (%78,1) kız çocuklarına (%72) kıyasla biraz daha yüksektir. İhmal tehdidinin yaygın olarak görülmesi, afet sonrası ortamda yeterli çocuk bakımı ve gözetiminin sağlanmasında sistemik bir zorluk olduğunu göstermektedir. 6-9 yaş arası çocuklar %78,7 ile en yüksek genel ihmal oranını gösterirken, 10-13 yaş arası çocuklar %77,2 ile önemli bir oranı korumakta ve bu yaş grubundaki erkek çocuklar %83,7 ile özellikle kırılganlık göstermektedir.

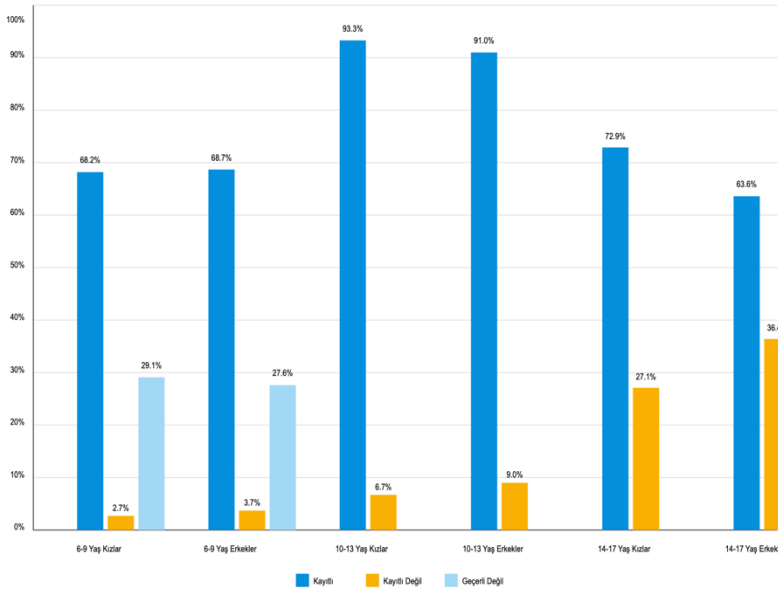
İhmalin fiziksel tezahürü, özellikle yetersiz altyapının çocuk güvenliği için doğrudan risk oluşturduğu konteyner yerleşimlerinde belirgin hale gelmektedir. Güvenli oyun alanlarının yokluğu, çocukların sosyalleşme fırsatlarını kısıtlamakla kalmamakta, aynı zamanda onları potansiyel fiziksel zararlara da maruz bırakmaktadır. Ağustos 2024'te Adıyaman'daki Akpınar Geçici Barınma Merkezi'nde, bir çocuğa aracın çarpması sonucu ölümle sonuçlanan bir olay, bu riskleri trajik bir şekilde gözler önüne sermiştir. Konteyner barınma alanları, özellikle gözetimsiz çocukları etkileyen yangın tehlikesi, elektrik çarpması ve ev kazası risklerini artırmaktadır. Ebeveynlerin karşılaştığı ekonomik zorluklar ve travma, yeterli bakım ve gözetimin sağlanamamasına yol açmaktadır. Bu koşullar, geleneksel olarak çocukların refahının korunmasına yardımcı olan geniş aile destek sistemlerinin ve topluluk ağlarının bozulmasıyla daha da kötüleşmektedir. Geniş aile üyelerinin ve kalabalık hanelerin ihmal durumlarına katkısı, aşırı kalabalık ve kaynak kıtlığının çocukların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine yol açabildiği geçici yerleşim yerlerinde yaşayan çok nesilli hanelerde belirgin hale gelmektedir. İhmal, sosyo-ekonomik baskılar ve geleneksel rol beklentileriyle şekillenen cinsiyetler arasında farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Erkek çocuklar için ihmal genellikle yaşları ilerledikçe, özellikle de ciddi ekonomik zorluklarla karşı karşıya olan topluluklarda, çocuk işçiliğine giderek daha fazla katılmalarından kaynaklanmaktadır. Bu ekonomik baskı, birçok erkek çocuğunu uzun süreler boyunca evden veya okuldan uzakta, yetişkin gözetiminin olmadığı koşullarda çalışmaya zorlamaktadır. Buna karşılık, kız çocukları, ev içi sorumlulukların ve hane içinde bakım görevlerinin erken yüklenmesi nedeniyle ihmalle karşı karşıya kalmakta, genellikle küçük kardeşlerine veya yaşlı akrabalarına bakarken ev işlerini de yürütmektedir.

Ayrımcılık ve kaynaklardan yoksun bırakma, çocukların %36,9'unu etkileyen ve kız (%37,6) ve erkek (%36,3) çocuklar arasında oldukça benzer oranlara sahip olan ikinci en yaygın tehdit olarak ortaya çıkmaktadır. Cinsiyetler arasındaki bu tutarlılık, cinsiyete özgü kırılganlıklardan ziyade kaynak erişimi ve dağılımında daha geniş bir yapısal soruna işaret etmektedir. Yetişkinler gibi çocuklar da temel hizmetlere ve tesislere erişim eksikliğinin yanı sıra kamu hizmetlerine erişim ve yardım dağıtımındaki ayrımcı uygulamalardan muzdardır. STL sosyal hizmet uzmanlarına yönelik yapılan yarı yapılandırılmış ankete ve STL Koruma Durumu Raporlarına göre, çocuklar çoğunlukla kayıt, eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılmakta ancak eğitime erişim en önemli sorun olarak öne çıkmaktadır. Suriyeli

aileler arasında çocukları okula kaydettirme konusunda yaşanan zorluklar, düşük okula devam oranlarına neden olmaktadır.⁴⁰ Eğitim sektöründe akran zorbalığı, Türkiye'de hem mülteci hem de ev sahibi toplulukları etkileyen ve giderek büyüyen bir endişe kaynağıdır. Bu sorun eğitimin önünde önemli engeller oluşturarak devamsızlığa, düşük akademik performansa ve çocuk haklarından kasıtlı olarak mahrum bırakma, şiddet, istismar, sosyal izolasyon gibi uzun vadeli duygusal ve psikolojik zararlara yol açmaktadır. Ülke büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaya devam ettiğinden, kapsayıcılığı teşvik etmek ve tüm çocuklar için eşit eğitim sağlamak için akran zorbalığını ele almak kritik önem taşımaktadır.⁴¹

Çocuk işçiliği, koruma tehditleri arasında belki de en keskin cinsiyet eşitsizliğini ortaya koymaktadır. Toplamda 6-17 yaş arası çocukların %18,5'ini etkileyen bu durum, erkek çocuklarda (%28,3) kız çocuklarına (%8,3) kıyasla önemli ölçüde daha yüksek oranlar göstermektedir. Çocuk işçiliğinin yaygınlığı yaşla birlikte artmakta, özellikle 10-13 ve 14-17 yaş gruplarındaki erkek çocukları etkilemekte ve oranlar yaklaşık %35'e ulaşmaktadır. Benzer şekilde, STL Nakit Temelli Müdahale (CBI) değerlendirme verilerine göre, okula gitmeyen toplam çocukların %27,7'sinin okula gitmeme nedenlerinin başında çocuk işçiliği gelmektedir. Bu oran erkek çocuklarda %41,8 ile %7,7 olan kız çocuklarına kıyasla belirgin şekilde daha yüksektir. Sosyal hizmet uzmanlarına yönelik yapılan anketten elde edilen bilgiler, bu çocukların hurda toplama, mevsimlik tarım işçiliği, sanayi işçiliği ve atık toplama gibi çeşitli sektörlerde çalıştığını ortaya koymaktadır. Göçmen çocuk işçiler arasındaki ölüm oranı %12 ile genel göçmen işçi ölüm oranının iki katına ulaşması özellikle endişe vericidir ve ölen göçmen çocuk işçilerin neredeyse tamamını Suriyeli çocuklar oluşturmaktadır.⁴² Ekonomik zorluklar çocuk işçiliğinin başlıca nedeni olmaya devam ederken, başka faktörler de buna katkıda bulunmaktadır. Özellikle de adres kayıt sorunları olmak üzere belgeleme sorunları okula kaydolmayı engellemektedir. Deprem sonrası okulların kapanması öğrencilerin geri dönme motivasyonunu azaltmıştır. Okullardaki ayrımcılık ve zorbalık, okulu bırakma oranlarını artırmakta ve ailelerin çocuklarının evde kalmasından ziyade çalışmalarını tercih etmelerine yol açmaktadır. Özellikle erkek çocukların çalışmasına ilişkin kültürel normlar ve eğitimin gelecekteki istihdam için değerine ilişkin yaygın şüphecilik, ailelerin çocukları için okula gitmek yerine çalışmaya öncelik verme kararlarını daha da etkilemektedir.

Şekil 4: STL CBI Değerlendirme Verilerinde Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Okula Kayıt Durumu

Yerel mekanizmalar ve başa çıkma stratejileri, etkileri önemli ölçüde farklılık gösterse de söz konusu koruma zorluklarına yanıt olarak gelişmiştir. Toplum temelli çocuk bakım ağları geçici barınma alanlarında zaman zaman ortaya çıkmakta ve gayri resmi gözetim ve destek sağlamaktadır. Ancak bu mekanizmalar genellikle sınırlı kaynak ve kapasite ile mücadele etmektedir. Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) programı, ailelerin çocuklarını işe göndermek yerine okulda tutmaları için mali teşvikler sağlayarak resmi bir başa çıkma mekanizması olarak hizmet vermektedir. Çocuklar ve ergenler de kendi kapasiteleri dahilinde dayanıklılık göstermeye çalışmaktadır. Bazı çalışan çocuklar, eğitimden tamamen vazgeçmemek için ikinci öğretim veren okullara veya STK'lar tarafından hizmet veren informal eğitim merkezlerine devam etmektedir. Bazı ailelerde büyük kardeşler çalışarak küçüklerin okumasını

sağlayabilmekte ve böylece bu döngüyü kırmayı ummaktadır.

Çocuk koruma alanındaki başarısızlıkların sonuçları farklı boyutlarda ve zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Yakın vadede, çocuklar güvenli olmayan ortamlar ve gözetim eksikliği nedeniyle fiziksel risklerle karşı karşıyadır. İhmal, ayrımcılık ve depreme bağlı travmadan kaynaklanan mevcut duygusal kırılganlıkları artırdığı için psikolojik etki özellikle endişe vericidir. Eğitim boyutu belki de en geniş uzun vadeli sonuçları

⁴⁰ Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı. (2024). Ergenler 6 Şubat Depremlerinden Sonra: Afet ve Kriz Durumlarında Ergenlerin Desteklenmesi.

<https://www.tapv.org.tr/wp-content/uploads/2024/07/6-Subat-Depremlerinin-Ardından-Ergenler.pdf>

⁴¹ UNICEF. (2024). Türkiye'de Eğitim Sektöründe Akran Zorbalığının Ele Alınmasına İlişkin Savunuculuk Notu.

<https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/t%C3%BCrkiye-e%C4%9Fitim-sekt%C3%B6r%C3%BCnde-akran-zorbal%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n-alel%C4%B1nmas%C4%B1>

⁴² Türkiye İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi. (2024). MESEM'de, tarlada, sokakta, sanayide, inşaatta... Son on bir yılda en az 695 çocuk işçi hayatını kaybetti.

<https://www.isigmeclisi.org/21015-mesem-de-tarlada-sokakta-sanayide-insaatta-son-on-bir-yilda-en-az-695> <https://www.isigmeclisi.org/21015-mesem-de-tarlada-sokakta-sanayide-insaatta-son-on-bir-yilda-en-az-695>

ortaya çıkarmaktadır; zira okulların koruyucu ortamlarından ayrılmak çocukları ek risklere maruz bırakırken gelecekteki fırsatları engellemekte ve yoksulluk ve kırılganlık döngüsünü sürdürmektedir.

Tablo 1: STL Nakit Temelli Müdahale değerlendirme verilerinden elde edilen okula devam etmeme nedenleri

Okula devam etmeme nedeni	Kız çocukları	Erkek çocukları	Toplam
Çocuk işçiliği	7,7	41,8	27,7
İhmal	21,6	5,8	12,4
Çocukların okula ilgisizliği	5,7	10,5	8,5
Okul malzemelerinin karşılanamaması	7,2	8,0	7,7
Okulun uzak olması	9,8	5,5	7,2
Engellilik	5,2	7,3	6,4
Evde ev işlerine yardımcı olmak veya aile üyeleriyle ilgilenmek	13,4	0,4	5,8
Akran zorbalığı	4,6	4,7	4,7
Adres kayıt sorunları	5,2	4,0	4,5
Sağlık sorunları	5,2	3,6	4,3
Diğer	4,6	1,5	2,8
Okulun güvenli olmaması	1,5	2,2	1,9
Psikolojik sorunlar	1,5	1,8	1,7
Dil engelleri	1,5	1,5	1,5
Bilmiyorum	1,5	1,1	1,3
Okul çağının altında	1,0	0,4	0,6
Karma cinsiyet sınıfı	0,5	0,0	0,2

Türkiye'de çocukların korunmasına ilişkin yasal çerçeve hem uluslararası hem de ulusal kaynaklardan beslenmektedir. Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi (1994), Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Lanzarote Sözleşmesi (2012) ve Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine İlişkin 182 Sayılı ILO Sözleşmesi (2001) gibi önemli uluslararası anlaşmalara taraftır.

Ulusal düzeyde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. Maddesi statüye bakılmaksızın temel hakları güvence altına alırken, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Türk Medeni Kanunu ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda özel çocuk koruma uygulamaları belirtilmiştir. Ancak bu güçlü yasal çerçeve, afet sonrası bağlamda önemli uygulama zorluklarıyla karşı karşıya kalmıştır. Belirli illerde yoğunlaşan mülteci nüfusunun yarattığı iş yükü, dil engelleri ve ayrımcılık, yasal korumalar ile pratik gerçekler arasında uçurumlar yaratmaktadır. Lanzarote Sözleşmesi kapsamında kurulan Çocuk İzleme Merkezleri gibi yenilikçi uygulamaların yaygınlaşması, kriz ve afetler nedeniyle sekteye uğramıştır. Ayrıca, sahada çok sayıda STK'nın varlığına rağmen, özellikle göç bağlamındaki çocuk koruma vakalarında kritik bir bileşen olan çocuklar için Yüksek Yarar Tespiti gibi özel uzmanlık gerektiren alanlarda uzmanlaşmış hizmetlerde önemli boşluklar devam etmektedir.

ÖNERİLER

RISK 1

TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET

İNSANİ YARDIM TOPLULUĞU

- **TCDŞ Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması:** Ulaşılması zor bölgelere psikososyal destek, hukuki yardım ve koruma temelli nakit destek sağlayan mobil TCDŞ müdahale birimlerinin konuşlandırılması.
- **Güvenli Alanlar:** Geçici barınma merkezlerinde mahremiyet ve güvenliğin sağlanması için kadınlar ve kız çocukları için güvenli alanların artırılması.
- **Topluluk Katılımı:** Mülteci kadınlar için akran destek gruplarının kurulması; TCDŞ'nin önlenmesi için erkek katılım programlarının geliştirilmesi.
- **Kapasite Geliştirme:** İnsani yardım çalışanlarının, yerel yetkililerin ve toplulukların TCDŞ'nin önlenmesi ve hayatta kalan merkezli yaklaşımlar konusunda eğitilmesi.
- **Farkındalık Kampanyaları:** TCDŞ'nin önlenmesi ile hizmetler ve yönlendirme mekanizmaları konusunda farkındalığı artırılması için yerel kuruluşlarla ortaklık kurulması.
- **Toplumsal Cinsiyet Entegrasyonu:** Toplumsal cinsiyet normlarını dönüştürücü yaklaşımların ve korumanın topluluk programlarına entegre edilmesi.

KURUMLAR ARASI KOORDİNASYON

- TCDŞ vaka yönetimi, yönlendirme kanalları ve hizmet haritalaması için kurumlar arası protokollerin güçlendirilmesi.
- TCDŞ'ye maruz kalanlara bütüncül destek sağlamak için sağlık, hukuk ve koruma sektörleri arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi.
- TCDŞ'ye müdahale konusunda yerel ve uluslararası aktörler için ortak kapasite geliştirme girişimlerine olanak sağlanması.

DONÖR KURULUŞLAR

- Adıyaman ve Hatay'daki hizmet eksikliklerinin giderilmesi için kadın sığınma evlerinin kapasitesinin artırılmasına fon sağlanması.
- Mobil TCDŞ müdahale birimleri ve altyapı iyileştirmeleri (örneğin aydınlatma, çamaşır ve bulaşık yıkama alanları, güvenli alanlar) için özel fon sağlanması.
- Psikolojik şiddet vakalarını ele alan psikolojik destek hizmetleri için fon akışların oluşturulması.
- TCDŞ önleme, müdahale ve rehabilitasyon programları için finansmana öncelik verilmesi.
- Afet bağlamlarında TCDŞ'nin uzun vadeli etkilerine ilişkin araştırmaların desteklenmesi.

RISK 2

AYRIMCILIK VE KAYNAKLARDAN MAHRUM BIRAKMA

İNSANİ YARDIM TOPLULUĞU

- **Farkındalık ve Eğitim:** Sistemik ayrımcılığı ele almak için sosyal yardım programları geliştirilmesi ve hizmet sağlayıcıların ayrımcılık karşıtı uygulamalar ve kültürel duyarlılık konusunda eğitilmesi.
- **İzleme ve Sosyal Uyum:** Adil yardım dağıtımı için toplum öncülüğünde izlemenin güçlendirilmesi ve önyargılarla mücadele etmek ve dayanışmayı teşvik etmek için psikososyal destek ve geçim kaynakları aracılığıyla yapılandırılmış sosyal uyum programlarının uygulanması.

KURUMLAR ARASI KOORDİNASYON

- Ayrımcılığın ele alınması için merkezi şikâyet mekanizmalarının kurulması ve hesap verebilirlik stratejilerinin geliştirilmesi.
- Ayrımcılıkla mücadele ve yanlış bilgilendirme konularında alt çalışma gruplarının oluşturulması.
- Adil yardım dağıtımı için standart uygulama prosedürleri geliştirilmesi ve ihtiyaca dayalı kaynak tahsisi konusunda kurumlar arası bir grup oluşturulması.
- Marjinalleştirilmiş ve hassas grupların önündeki yasal ve bürokratik engellerin azaltılması için yetkililer nezdinde savunuculuk yapılması.

DONÖR KURULUŞLAR

- Sistematik ayrımcılığı ele almak ve ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap vermek için esnek finansman sağlanması.
- Eşit hizmet sağlanmasını teşvik etmek için yerel kuruluşların kapasitelerinin geliştirilmesine yatırım yapılması.

RİSK 3

GERİ GÖNDERME VE SINIRDIŞI ETME

İNSANİ YARDIM TOPLULUĞU

- **Farkındalık ve Dış Erişim:** Mülteci hakları, zorla geri göndermelere karşı koruma ve adli yardıma erişim konularında toplum kampanyaları yürütülmesi; "gönüllü geri dönüş" anlaşmaları hakkında doğru bilgileri paylaşmak için yerel kuruluşlarla ortaklık kurulması.
- **Yasal Destek:** Geri gönderilme riski altındaki mülteciler için ücretsiz danışmanlık, temsil ve dokümantasyon yardımı sunan hukuk kliniklerinin genişletilmesi; sınır dışı edilme riskine karşı hukuk danışmanlarından oluşan hızlı müdahale ekiplerinin oluşturulması.
- **Koruma İzleme:** Geri gönderme olaylarını belgelemek ve hukuksuz uygulamalara karşı savunuculuk yapmak için mekanizmaların güçlendirilmesi; güven oluşturmak ve endişeleri gizlilik içinde ele almak için yerel ağlarda koruma odak kişileri belirlenmesi.
- **Topluluk Eğitimi:** Gönüllülerin, geri gönderme risklerini güvenli bir şekilde tespit etmeleri ve bildirmeleri için eğitilmesi.

KURUMLAR ARASI KOORDİNASYON

- Ulusal ve il düzeyinde niyet araştırmaları ve savunuculuk da dahil olmak üzere koordineli bir koruma ve sınır izleme stratejisinin geliştirilmesi.
- Uluslararası hukuk kapsamında geri göndermeme ilkesine bağlılığı güçlendirmek için kamu otoriteleri ile irtibat kurulması.
- Zamanında adli yardım ve koruma hizmetleri için kurumlar arası yönlendirme mekanizmalarının oluşturulması; sınır dışı edilme risklerinin ele alınmasına yönelik protokollerin standartlaştırılması.
- Gönüllü geri dönüş süreçlerinin uluslararası standartlara uygun olmasını sağlamak için yetkililerle birlikte çalışılması.
- Kolluk kuvvetleri ve göç yetkililerinin mülteci hakları ve geri göndermeme ilkeleri konusunda eğitilmesi; iş birliğini geliştirmek için ortak çalıştaylar düzenlenmesi.

DONÖR KURULUŞLAR

- Adli yardım hizmetlerine, topluma erişim programlarına ve yerel STK'ların zamanında yardım sağlamaları için kapasite geliştirmelerine fon sağlanması.
- Geri gönderme olaylarını izlemek ve raporlamak için izleme sistemlerine yatırım yapılması ve periyodik şeffaflık raporlarının yayınlanmasının desteklenmesi.
- Zorunlu geri dönüşlere olan bağımlılığı azaltmak için yeniden yerleşim veya yerel entegrasyon gibi kalıcı çözümler sunan programlara öncelik verilmesi.

RİSK 4

ÇOCUK KORUMA ENDİŞELERİ

İNSANİ YARDIM TOPLULUĞU

- **Çocuk Bakımı ve Koruma:** Geçici yerleşim yerlerinde toplum temelli çocuk bakım ağları ve çocuk dostu alanlar oluşturulması.
- **Ebeveynlik ve Aile Desteği:** Yaş ve cinsiyet ihtiyaçlarına göre uyarlanmış ebeveynlik programları geliştirmesi; çocuk koruma çıktıları için nakit yardımını birleştiren aile destek programları uygulanması.
- **Mobil Ekipler ve Erken Müdahale:** İzleme ve erken müdahale için mobil çocuk koruma ekipleri oluşturulması.
- **Psikososyal Destek:** Çocuklar için sosyal-duygusal öğrenme programları ve psikososyal destek uygulanması.
- **Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi:** Çocuk işçiliği yasalarını uygulamak ve ergenlere ve gençlere mesleki eğitim sağlamak için yerel makamlarla iş birliği yapılması.
- **Geri Bildirim ve Raporlama:** Çocuk dostu geri bildirim mekanizmaları oluşturulması ve zorunlu çocuk koruma raporlama prosedürlerinin güçlendirilmesi.

KURUMLAR ARASI KOORDİNASYON

- **Tarama ve Yönlendirmeler:** Risk altındaki çocukların belirlenmesi için standartlaştırılmış tarama araçlarının geliştirilmesi ve eğitim, koruma ve psikososyal hizmetler arasında net yönlendirme mekanizmalarının uygulanması.
- **Hizmet Haritalaması ve Boşluk Analizi:** Yasal hizmet haritasının düzenli olarak güncellenmesi ve ortak boşluk analizlerinin yapılması.
- **Eğitim ve Savunuculuk:** Acil durumlarda çocuk koruma ve çocuk güvenliği konularında ortak eğitim programları geliştirilmesi; akran zorbalığı, okula kayıt, ihmal ve madde kullanımının önlenmesi gibi sistemik sorunları ele almak için savunuculuk stratejilerinin oluşturulması.

DONÖR KURULUŞLAR

- **Çocuk Bakımı Finansmanı:** İhmali ele almak üzere geçici yerleşim yerlerinde çocuk gözetim programları için özel fon oluşturulması.
- **Savunmasız Ailelerin Desteklenmesi:** Tek ebeveynli haneler ile yaşlı veya engelli üyeleri olan ve bakım yükünün çocuk ihmeline ortam yarattığı aileler için fon programları oluşturulması.
- **Güvenli Alanlar:** Güvenli alanların ve çocuk bakım tesislerinin geliştirilmesinin desteklenmesi.
- **Nakit Transferleri:** Sosyo-ekonomik kırılganlıkları ve çocuk koruma endişelerini ele almak için şartlı nakit transferi programları oluşturulması.
- **Entegre Programlar:** Entegre eğitim, psikososyal ve çocuk koruma programlarının finanse edilmesi.

Bu Rapor Hakkında

Bu Koruma Analiz Raporu, depremde etkilenen Hatay, Kahramanmaraş ve Adıyaman illerindeki popülasyonları etkileyen koruma tehditlerini ve kesişimsel hassasiyetleri kapsamlı şekilde değerlendirmek amacıyla DKH ve STL arasında ortak bir girişimle hazırlanmıştır. Raporun hazırlanma sürecine DKH öncülük ederken, analizler büyük ölçüde STL'in koruma vaka yönetimi, ruh sağlığı ve psikososyal destek (MHPSS) faaliyetleri ile nakit temelli müdahale (CBI) değerlendirmelerinden elde edilen kapsamlı veri setlerine dayanmaktadır.

Rapor, her iki kuruluşun ve ortaklarının kanıta dayalı programlarını bilgilendirmeyi amaçlamakla birlikte, deprem sonrası Türkiye'deki koruma ihtiyaçlarına yönelik çalışan geniş insani yardım topluluğu, bağışçılar ve politika yapımcılar için de değerli içgörüler sunar. Kritik koruma risklerini ve bunların temelindeki faktörleri belirleyerek bu analiz, özellikle mülteciler ve depremde etkilenen topluluklar gibi hassas grupların ihtiyaçlarına odaklanan daha etkili ve hedefli müdahalelerin geliştirilmesini desteklemektedir.

Metodoloji

Koruma analizi, dört boyut üzerinden yapılandırılan Koruma Analitik Çerçevesi (PAF) rehberliğinde karma yöntemli bir yaklaşım izlemiştir: bağlam, mevcut tehditler, popülasyon üzerindeki etkiler ve müdahale kapasitesi. PAF, "Risk = Tehdit × Hassasiyet ÷ Kapasite" denklemini temel alır. Analiz aşağıdaki veri ve bilgi setlerinin incelenmesine dayanmaktadır:

Nicel Veriler

- STL'in Ocak-Eylül 2024 arasında kaydettiği 673 bireye ait koruma vaka yönetimi verileri.
- Haziran-Eylül 2024 arasında 11.099 bireyi kapsayan 2.087 hanede yapılan nakit temelli müdahale değerlendirmeleri.
- Ocak-Eylül 2024 arasında 394 bireyle gerçekleştirilen MHPSS değerlendirme verileri.
- Nisan 2024'te 384 bireyle yapılan Nakit Temelli Müdahale Dağıtım Sonrası Anket Verileri.

Nitel Analiz ise şunları içermektedir: 18 durum raporu, 17 saha çalışısıyla yapılan yarı yapılandırılmış anketler ve 30 ulusal/uluslararası dokümanın incelenmesi.

Sınırlılıklar

Çalışmanın veri toplama süreci, tanımlı koruma vakaları olan kişilere odaklanmakta ve büyük ölçüde bireysel yönlendirmelere dayanmaktadır. Bu durum, hizmetlere erişimi olmayanların temsil edilmemesi riskini taşımaktadır. MHPSS ve koruma durum raporları, yarı yapılandırılmış anketler ve ikincil kaynaklar gibi tamamlayıcı yaklaşımlar, bu önyargıyı hafifletirken daha geniş içgörüler sunar. Ancak deprem sonrası bağlam dinamikliğini korumaktadır. Suriye'deki değişimler gibi politik gelişmeler, göç modellerini hızla değiştirebilir ve bulguları etkileyebilir. Bu zorluklara rağmen araştırma, geçerliliği artırmak için etik unsurları, veri korumayı ve üçgenleme yöntemini vurgulamıştır. Yine de sınırlılıklar, verilerin sürekli güncellenmesi ve derinlemesine araştırmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kurumsal Arka Plan

Diakonie Katastrophenhilfe (Diakonie Acil Yardım – DKH), 1954'ten bu yana insani yardım sağlayan Almanya merkezli uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur (STK). Doğal afetler, savaş ve zorla yerinden edilme mağduru insanlara destek oluyor; şoklardan kendi başına kurtulamayan ve dış yardıma muhtaç olan bireylere yardım ediyoruz. Kamuoyunda neredeyse hiç yer bulamayan, unutulmuş krizlerdeki ihtiyaç sahiplerine destek olmaya kararlıyız.

Hayata Destek Derneği (HDD-STL), afet ve krizlerden etkilenen toplulukların temel ihtiyaç ve haklarını karşılamalarına yardımcı olma misyonuyla 2005 yılında Türkiye'de kurulan bağımsız bir insani yardım kuruluşudur. STL, Acil Yardım, Mülteci Destek, Mevsimlik Tarımda Çocuk Koruma ve Kapasite Geliştirme olmak üzere dört ana alanda programlar yürütmektedir.

Künye

Publisher vangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e. V., Diakonie Katastrophenhilfe, Caroline-Michaelis-Straße 1, 10115 Berlin, Almanya İletişim: contact@diakonie-katastrophenhilfe.de, www.diakonie-katastrophenhilfe.de **Editörler** Nazlı Merve Erkan, Umutcan Yüksel, Alev İlbay, Emek Aydın, Hiram Kabarita, İzzettin Kadan, Özlem Çolak, Zehra Gizem Ocağ, Martin Kessler (içerikten yasal olarak sorumlu kişi) **Fotoğraflar** Kerem Uzel **Ocak 2025**